

Research Process Focusing on the Concept of Leadership in Nursing: A Scientometric Study

 Leila Lashgari (MSc) ^{1*}

1. School of Nursing and Midwifery, Tehran Medical Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Background and aim: Nursing is one of the most important fields of medical sciences, and its development has a great impact on health care. Since one of the indicators of the development of a field or profession is the scientific studies, the aim of this study was to evaluate the scientific studies focusing on the concept of leadership in nursing.

Materials and methods: The study was conducted using a mapping method, and the scientometric analysis was performed using 1098 articles from the Web of Science (WoS) between 2000 and 2020. The existing conceptual structure and patterns in the field of leadership research as well as the interpretation of the relationship between the keywords used in the research papers were extracted and analyzed using VOSviewer.

Findings: Analysis of the data indicated that the number of articles in leadership showed an increasing trend from 2000 to 2020, indicating researchers' interest in leadership in nursing. The most frequency cited journals were from the United States, the United Kingdom, and Australia, as well as from the Universities of London, Michigan, Harvard, Washington, and King's College London, respectively. The most international collaborations in publishing high-quality articles were in the United States, China, the United Kingdom, and Australia. In the treasury of keywords appearing in the titles and abstracts of the articles related to leadership, through the review of the data obtained from the scientometric mapping, it was possible to find that the words related to the concept of leadership, the words "nursing leadership, leadership, nursing, transformational leadership, authentic leadership, care Health, nurses, qualitative research, job satisfaction, hospital, education, management, participation" were the most used.

Conclusion: Based on the data presented, it can be concluded that, first, attention to the concept of leadership in nursing has increased over time. Second, the concept of leadership is more closely related to mental concepts, which highlights the need to pay attention to mental and linguistic concepts and approaches in leadership research.

Keywords: Leadership, Nursing, Scientometrics, Science assessment

Received:
27 July 2022
Revised:
28 Jan. 2023
Accepted:
6 Feb. 2023
Pub. Online:
22 Feb. 2023

Cite this article: Lashgari L. Research Process Focusing on the Concept of Leadership in Nursing: A Scientometric Study. *Caspian Journal of Scientometrics*. 2022; 9(2): 48-59.

© The Author(s).

Publisher: Babol University of Medical Sciences

*Corresponding Author: Leila Lashgari

Address: School of Nursing and Midwifery, Tehran Medical Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

E-mail: leilalashkari872@gmail.com

روند پژوهش‌ها با تأکید بر مفهوم رهبری در حوزه پرستاری: یک مطالعه علم‌سنجی

 لیلا لشگری (MSc)^{*۱}

۱. دانشکده پرستاری و مامایی، واحد پزشکی تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی
سابقه و هدف: پرستاری یکی از حوزه‌های مهم در علوم پزشکی است که پیشرفت آن تأثیر زیادی بر مراقبت‌های بهداشتی دارد. از آنجا که یکی از شاخص‌های توسعه هر حرفه مطالعات علمی آن است؛ هدف از انجام این مطالعه، ارزیابی پژوهش‌های علمی با تأکید بر مفهوم رهبری در رشته پرستاری بوده است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با استفاده از روش نقشه‌برداری و تجزیه و تحلیل علم‌سنجی با استفاده از داده‌های موجود در پایگاه اطلاعاتی WoS در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ بر روی ۱۰۹۸ مقاله صورت گرفته است. ساختار و الگوهای مفهومی موجود در زمینه پژوهش‌های رهبری و نیز تفسیر رابطه بین کلمات کلیدی به کار رفته در پژوهش‌ها، با بهره‌گیری از نرم‌افزار VOSviewer استخراج و تحلیل شده است.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که در زمینه رهبری، تعداد مقالات از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ روندی افزایشی داشته است که خود نشان‌دهنده‌ی علاقه‌مندی پژوهشگران به مقوله پژوهش در زمینه رهبری در حوزه پرستاری می‌باشد. پراستنادترین نشریات به ترتیب به کشورهای آمریکا، انگلستان، استرالیا و به دانشگاه لندن، دانشگاه میشیگان، دانشگاه هاروارد، دانشگاه واشنگتن و کالج کینک اس لندن تعلق دارد. بیشترین همکاری‌های بین‌المللی در انتشار مقالات با کیفیت بالا در بین کشورهای آمریکا، چین، انگلستان و استرالیا صورت گرفته است. در خزانه کلمات کلیدی موجود در عنوان و چکیده مقالات مرتبط با رهبری، در میان کلمات مرتبط با مفهوم رهبری، کلمات «رهبری پرستاری، رهبری، پرستاری، رهبری تحول‌آفرین، رهبری معتبر، مراقبت‌های بهداشتی، پرستاران، پژوهش کیفی، رضایت شغلی، بیمارستان، آموزش، مدیریت، مشارکت» بیشترین کاربرد را داشته‌اند.

نتیجه‌گیری: از مجموع داده‌های ارائه شده می‌توان دریافت که اولاً توجه به مفهوم رهبری در حوزه پرستاری در طول زمان افزایش یافته است. ثانیاً مفهوم رهبری بیشتر با مفاهیم ذهنی تلفیق یافته است که این امر نشانگر ضرورت توجه به مفاهیم و رویکردهای ذهنی و زبانی در حوزه پرستاری است.

واژگان کلیدی: رهبری، پرستاری، علم‌سنجی، ارزیابی علم

استناد: لیلا لشگری. روند پژوهش‌ها با تأکید بر مفهوم رهبری در حوزه پرستاری: یک مطالعه علم‌سنجی. مجله علم‌سنجی کاسپین. ۱۴۰۱؛ ۹(۲): ۴۸-۵۹.

© The Author(s)
 Publisher: Babol University of Medical Sciences

* مسئول مقاله: لیلا لشگری

رایانامه: leilalashkari872@gmail.com

آدرس: تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پزشکی تهران، دانشکده پرستاری و مامایی.

مقدمه

یکی از راه‌های شناسایی دانش‌های موجود در سازمان و طبقه‌بندی آن‌ها به منظور به اشتراک‌گذاری هدفمند، نقشه دانش است. نقشه‌های دانش به مثابه راهنمایی برای نشان دادن مکان دانش یا امکان ذخیره آنها شناخته می‌شود (۱). می‌توان این نقشه‌ها را برای استخراج، به اشتراک‌گذاری، یادگیری و خلق دانش استفاده کرد (۲). ترسیم نقشه دانش با استفاده از روش‌های کتاب‌شناختی یا علم‌سنجی انجام می‌گیرد (۳). در این روش از دو تکنیک شامل تجزیه و تحلیل کتاب‌شناختی و نقشه‌برداری کتاب‌شناختی استفاده می‌شود. نقشه‌برداری کتاب‌شناختی یکی از ابزارهای با کاربرد گسترده در تولیدات علمی است که هدف آن ارائه‌نمایی از ساختار متون علمی در حوزه مورد مطالعه است. با کمک این نقشه‌ها می‌توان میزان ارتباط حوزه‌های پژوهشی را در یک رشته علمی نمایش داد (۴).

بنابراین، با توجه به اهمیت مفهوم رهبری در سیستم‌های بهداشتی و درمانی در پژوهش حاضر سعی شد با کمک نقشه‌برداری کتاب‌شناختی، روند مطالعات پیرامون مفهوم رهبری با تأکید و دلالت‌های آن در حوزه پرستاری مورد بررسی قرار گیرد. مساله‌ای که وجود دارد این است که با توجه به اهمیت موضوع و مفهوم رهبری با تأکید بر مفهوم و دلالت‌های آن در حوزه پرستاری، داده‌های دقیقی در دست نیست که نشان دهد که روند مطالعات در مورد مفهوم رهبری چگونه بوده و پژوهش‌های مرتبط با مفهوم رهبری در کشورها، دانشگاه‌ها، موسسات، نشریات و در نزد پژوهشگران چه تحولاتی را به خود دیده است. نبود داده‌های لازم در این زمینه باعث می‌شود تا پژوهش‌ها در یک منطقه خاص از جهان متمرکز شود و دانش لازم در خصوص مفهوم رهبری با رویکردهای فکری، شناختی و فرهنگی همان منطقه تولید شود. با نظر به نتایج یاد شده توجه به مفهوم رهبری بیش از پیش لازم می‌آید و ضرورت همسویی اقدامات از سوی دست‌اندرکاران حوزه پرستاری با رویکرد به مفهوم رهبری را موجب می‌شود؛ بنابراین، توجه به اهمیت موضوع رهبری و جهت‌گیری اخیر مبنی بر احیای نقش رهبری پرستاران به عنوان مدیران آموزشی، این پژوهش با هدف بررسی روند علم‌سنجی مفهوم رهبری به منظور ترسیم نظرگاهی کلی از انجام مطالعات و دلالت‌های آنها در حوزه پرستاری انجام شده است.

یکی از عوامل موثر در افزایش کارایی، اثربخشی و در نهایت بهره‌وری سازمان‌ها، شیوه رهبری مدیران می‌باشد. در واقع، رهبران موجب هدایت گروه‌ها یا سازمان‌ها به سوی تحول سازنده با تعیین جهت و همسویی افراد با استراتژی‌های لازم برای دستیابی به چشم‌انداز می‌گردد (۵). Rozenfeld, Yemini و Engel رهبری، را فرآیندی چندبعدی و پویا تعریف می‌کنند که عواملی چون فرآیند تغییرات سازمانی، فرهنگ حاکم بر سازمان‌های آموزشی، اعتماد به نفس و میزان شایستگی حرفه‌ای، نحوه ارتباطات آنان بر این فرایند تأثیر می‌گذارد (۶).

Pan Y و همکاران، رهبری را توانایی اثر گذاشتن بر نگرش‌ها، توانایی‌ها و باورهای کارکنان در جهت رسیدن به مطلوبیت‌های اساسی سازمان بیان می‌نمایند (۷). علت اصلی اینکه رهبری از دیرباز مورد توجه سازمان‌ها بوده، آن است که رهبری نقشی مهمی در پویایی و بالندگی سرمایه انسانی ایفا می‌نماید. به عبارتی، رهبری تأثیری میان‌فردی است که در موقعیتی معین اعمال و از طریق فرایند ارتباط برای دستیابی به اهداف مشخص هدایت می‌شود (۸). شیوه رهبری مناسب سبب می‌شود افراد تمام تلاش خود را برای رسیدن به هدفی مطلوب به کار گیرند و می‌توان آن را توانایی ترغیب دیگران به رفتار متفاوت تبیین کرد. رهبری مهمترین عامل در تداوم حیات و استمرار موفقیت سازمان است و نقشی بسیار مهم و حیاتی در رشد، بالندگی و پیشرفت سازمان‌ها بر عهده دارد (۹).

در سیستم‌های بهداشتی و درمانی، شیوه رهبری مناسب، موجب ارتقا کارایی و بهبود عملکرد سیستم می‌شود (۱۰). رهبری پرستاران (سرپرستاران، مدیران، رهبران اکادمیک و پرستاران با مهارت بالا) در میزان موفقیت و کاهش زمان ارائه خدمات پرستاری، تأثیرگذار است. این امر در صورتی تحقق پیدا می‌کند که کارکنان پرستاری خدمات کارآمدی ارائه کنند. به این لحاظ باید سرپرستار، در انتخاب افراد مسئول جهت پست‌های مختلف و یا شیفت‌های ۲۴ ساعته نهایت دقت را داشته و از مهارت‌ها و تشریک مساعی با افراد شایسته به منظور دستیابی به اهداف سازمانی حداکثر استفاده را بکند و از طرفی با آگاهی از دانش مدیریت و شناخت نحوه ایجاد انگیزش و اصول آن و نیازهای اساسی بشر، نیازهای کارکنان خودش را در نظر گرفته و آن‌ها را در برنامه‌ریزی و سازماندهی کارها به کار گیرد تا کارکنان با خیالی آسوده و علاقه کامل در جهت رسیدن به اهداف سازمانی تلاش کرده و اهداف سازمان (واحد پرستاری) را اهداف خودشان بدانند (۱۱). بنابراین، مقوله رهبری در سیستم‌های پرستاری کمک شایانی به شناسایی و رفع نواقص موجود خواهد کرد و سبب ایجاد روابط مبتنی بر اعتماد بین بیماران، ارائه‌دهندگان خدمات و جامعه خواهد شد (۱۲). با توجه به اهمیت رهبری در حوزه پرستاری پرداختن به پژوهش در حوزه مذکور بیش از پیش ضروری است.

پیشینه پژوهش نشان می‌دهد پژوهش‌هایی با استفاده از روش علم‌سنجی در زمینه رهبری و حوزه پرستاری صورت گرفته است: Vogel و همکاران (۱۳) به پژوهش با عنوان تجزیه و تحلیل روند علم‌سنجی در بررسی پژوهش‌های حوزه توسعه رهبری در پایگاه استنادی وب‌آوساینس پرداختند. هدف از این پژوهش بررسی مطالعات علمی حوزه رهبری در پایگاه اطلاعاتی Web of Science بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ بوده است که در آن تعداد مطالعات علمی، نویسندگان پرکار، ابرکلمه‌های موضوعی، نوع مطالعات و غیره مورد بررسی قرار گرفته است.

Guzman و همکاران (۵) پژوهشی را با عنوان «پژوهش‌های نقشه‌برداری علمی در مورد رهبری و مدیریت آموزشی در ترکیه: بررسی علم‌سنجی انتشارات علمی» انجام داده‌اند. پژوهش با هدف بررسی وضعیت مشارکت پژوهشگران ترک در استفاده از داده‌های مربوط به دانش رهبری و مدیریت آموزشی در نظام‌های آموزشی با استفاده از نقشه‌برداری علمی (Science Mapping) انجام شده است.

Gaviria-Marin و همکاران (۱۴) پژوهشی با عنوان «بررسی مدیریت دانش: یک آزمون جهانی مبتنی بر تجزیه کتاب‌شناسی» انجام دادند. هدف از این پژوهش، بررسی روند کتاب‌شناختی مفهوم مدیریت دانش به منظور ترسیم نظرگاهی کلی از انجام مطالعات و دلالت‌های آن‌ها در سازمان‌های آموزشی طی سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۶۱ بوده و نتایج بر تحولات مفهوم مدیریت دانش، رهبری و مدیریت آموزشی استوار است. ستاری و همکاران (۱۵) به پژوهشی با عنوان «مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی: تجزیه و تحلیل کتاب‌شناختی» پرداختند. هدف از این پژوهش تجزیه و تحلیل علم‌سنجی بیش از سه دهه دستاوردهای علمی در حوزه مدیریت و رهبری آموزشی بر اساس شاخص‌های علم‌سنجی در پایگاه‌های اطلاعاتی وب‌آوساینس بوده است.

امیری و همکاران (۱۶) به پژوهش با عنوان تجزیه و تحلیل روند کتاب‌سنجی در بررسی پژوهش‌های حوزه پرستاری ایران در پایگاه استنادی وب‌آوساینس پرداختند. هدف از این پژوهش بررسی مطالعات علمی پرستاری ایران در پایگاه اطلاعاتی وب‌آوساینس بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶ بوده است که در آن تعداد مطالعات علمی، نویسندگان پرکار، ابرکلمه‌های موضوعی، نوع مطالعات و غیره مورد بررسی قرار گرفته است. رشیدی و همکاران (۱۷) پژوهشی با عنوان «تحلیل استنادی مطالعات علمی حوزه پرستاری ایران در پایگاه‌های اطلاعاتی وب‌اف‌نالچ و اسکاپوس» انجام داده‌اند. هدف از این پژوهش تجزیه و تحلیل بیش از سه دهه دستاوردهای علمی در حوزه پرستاری ایران بر اساس شاخص‌های علم‌سنجی در پایگاه‌های اطلاعاتی وب‌اف‌نالچ و اسکاپوس بوده است.

به جز پژوهش‌های یاد شده پژوهشی که به طور مستقل مفهوم رهبری در حوزه پرستاری را با استفاده از روش علم‌سنجی بررسی نماید صورت نگرفته است؛ بنابراین موضوع علم‌سنجی رهبری در حوزه پرستاری مغفول واقع شده است. به دنبال نبود پژوهش علم‌سنجی در ارتباط با رهبری، پژوهشگران بر آن شدند تا این مفهوم در پژوهش‌های صورت گرفته پیرامون آن را با روش علم‌سنجی بررسی کنند و دلالت‌های آن را برای حوزه پرستاری استخراج نمایند. ارزیابی روند علم‌سنجی مفهوم رهبری در حوزه پرستاری به عنوان یکی از اصلی‌ترین حوزه‌های سلامت بیانگر دانش حاصل در حوزه پرستاری بوده و نقش مؤثری در پژوهش‌های آتی پرستاری ایفا می‌کند. پژوهش در حوزه سلامت به ویژه حوزه پرستاری ضمن پیوند جنبه‌های نظری با جنبه‌های کاربردی به توسعه خدمات مبتنی بر شواهد علمی مدد رسانده و پیامدهای مثبتی را برای گیرندگان سیستم بهداشت و درمان به همراه دارد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نوع کاربردی توصیفی می‌باشد که در آن از روش ترسیم نقشه علمی استفاده شده که یکی از روش‌های علم‌سنجی است. جامعه پژوهش متشکل از ۱۰۹۸ سند علمی بود که در پایگاه‌های Web of Science نمایه شده است. شایان ذکر است، با توجه به اینکه از یک سو، پایگاه WoS از جمله معتبرترین و محبوب‌ترین پایگاه‌های داده‌ای در دنیا برای ضبط و اندازه‌گیری تعداد و کیفیت انتشارات دانشگاهی است و از سوی دیگر، به عنوان پایگاه قوی برای پشتیبانی از اطلاعات علمی شناخته می‌شود (۱۸)، برای جستجوی اطلاعات از پایگاه مذکور استفاده شد. بر این اساس، بازیابی رکوردهای پژوهش حاضر، بر مبنای کلمه کلیدی «رهبری در حوزه پرستاری» و به شیوه قرار گرفتن در داخل «گیومه» جستجو و فیلتر شد. بدین ترتیب تعداد ۱۰۹۸ مقاله مرتبط با مفهوم رهبری در حوزه پرستاری در بازه زمانی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۰۰ استخراج و مورد تحلیل قرار گرفت. دلیل انتخاب این بازه زمانی ۲۰ ساله بدین علت است که به نظر می‌رسد استفاده از این بازه زمانی بتواند به خوبی مفهوم رهبری در حوزه پرستاری را در طول دو دهه اخیر نشان دهد. معمولاً تجزیه و تحلیل علم‌سنجی برای ارزیابی مقالات پژوهشی و ارائه اطلاعات در مورد روند رشد آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین مطالعات علم‌سنجی، شاخص‌های قابل اطمینان مربوط به کیفیت حوزه مطالعاتی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد (۱۹). از این رو، از دو تکنیک تجزیه و تحلیل و نقشه‌برداری علم‌سنجی استفاده شده است. در مطالعات علم‌سنجی از نرم‌افزار VOSviewer استفاده می‌شود و با بهره‌گیری از نرم‌افزار VOSviewer می‌توان از داده‌های قابل اطمینان زیادی به صورت نقشه‌های مختلف بهره برد (۲۰). پس از بارگیری و ذخیره اطلاعات رکوردهای بازیابی شده به صورت فایل‌های اکسل و Analysis.txt، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، به منظور یافتن پرثمرترین مجلات، کشورها، نویسندگان، روند انتشار مقالات، مؤسسات و الگوی همکاری بین کشورها، پرتکرارترین کلمات و روند تحول کلمات پرتکرار و سپهر معنایی حاکم بر مفهوم رهبری در حوزه پرستاری از نرم‌افزار VOSviewer (نسخه ۱.۶.۱۱) استفاده شده است. داده‌های علم‌سنجی با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و با بهره‌گیری از اندازه‌های میانگین مرکزی شامل درصد برآورد گردیدند. همچنین داده‌های یاد شده به کمک تکنیک نقشه‌برداری مجسم گردیده و سپس تحلیل‌های لازم بر روی داده‌ها به عمل آمد. برای اعتباربخشی داده‌های پژوهش، از دو روش بازیابی توسط همکار و بازیابی توسط سه متخصص علم‌سنجی و مطلع از

تکنیک علم‌سنجی استفاده شد. بدین صورت که در روش بررسی توسط همکار، پس از اتمام تجزیه و تحلیل داده‌ها، داده‌ها مجدداً توسط همکار نیز بررسی و تأیید شد. در روش بررسی توسط متخصصین علم‌سنجی نیز، پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، یافته‌ها را در اختیار سه نفر از متخصصین علم‌سنجی قرار داده و داده‌ها تأیید شد.

یافته‌ها

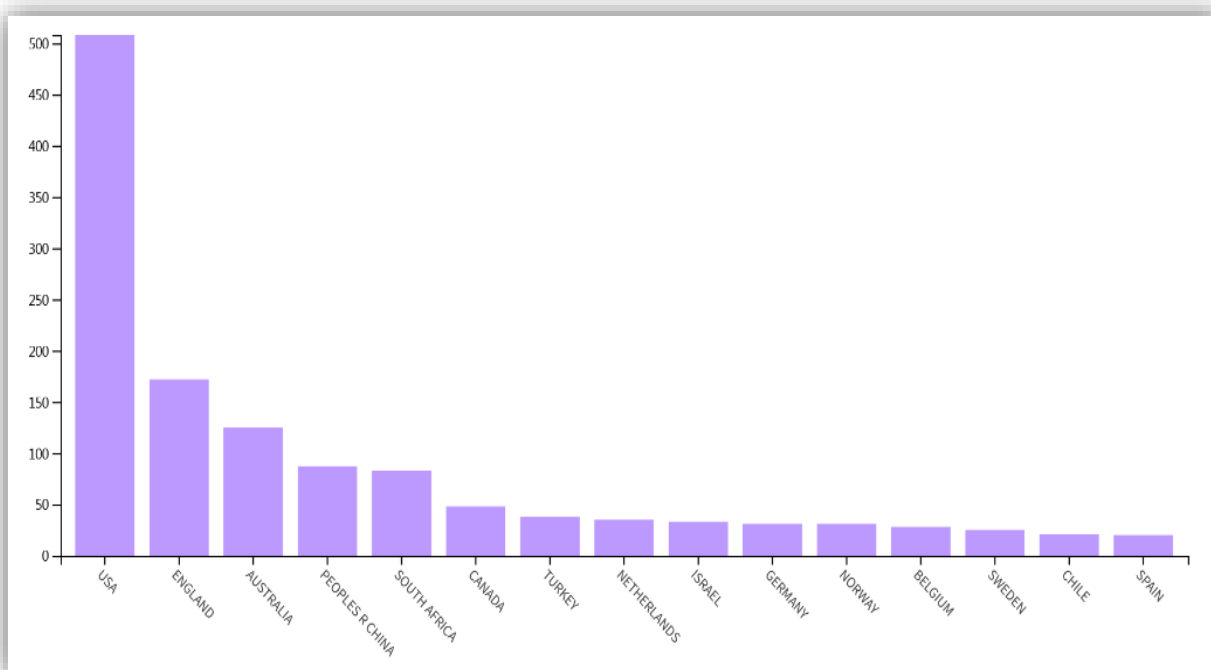
یافته‌های مستخرج از پایگاه WOS از مفهوم رهبری در حوزه پرستاری به شرح ذیل ارائه می‌شود؛ از تعداد ۱۰۹۸ سند علمی مورد مطالعه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری بین بازه زمانی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰، بیشترین میزان انتشار مقالات به سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۰ و کمترین میزان به سال ۲۰۰۰ اختصاص داشت. تعداد انتشارات از سال ۲۰۱۰ به بعد میزان زیادی افزایش یافته است که این نشان از علاقه‌مندی پژوهشگران به پژوهش در زمینه مورد بررسی می‌باشد.

اسناد منتشر شده در زمینه رهبری در حوزه پرستاری در قالب‌های مختلف تولید شده است که از میان ۱۰۹۸ سند علمی موجود، ۸۷/۲۷ درصد مقالات تولید شده مفهوم رهبری در حوزه پرستاری، به صورت مقاله کامل پژوهشی ثبت شده است. این بدین معنی است که مقالات کامل، سند غالب از کل نشریات در حوزه مفهوم رهبری مدرسه بوده است. همچنین، ۷/۵۶ درصد به مقالات مروری و ۵/۲۴ درصد به سرمقاله‌ها اختصاص داشت. شایان ذکر است، در میان اسناد علمی موجود در حوزه مورد مطالعه، حداقل تعداد (۰/۰۷۵ درصد) نیز به بخش کتاب‌شناسی اختصاص داشت.

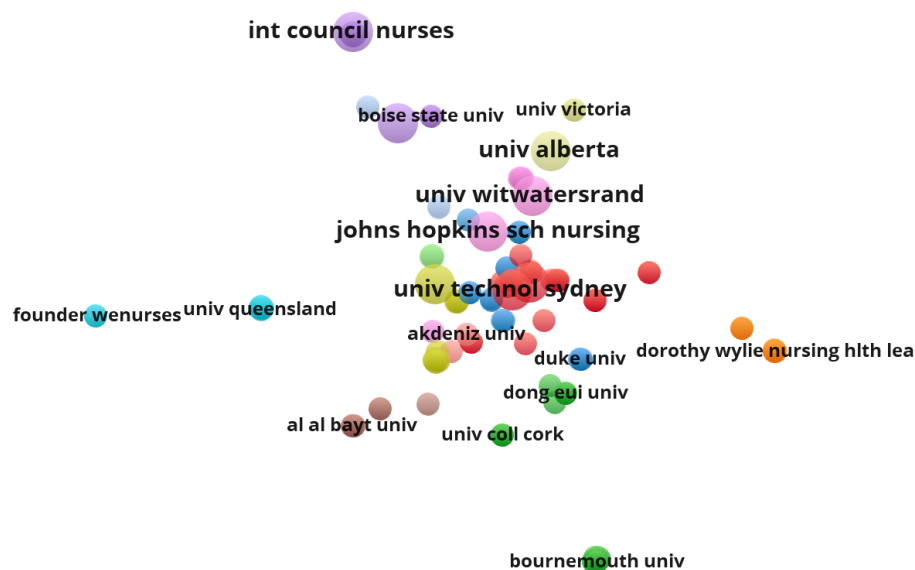
همچنین نشریات با استناد بالا در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری از جمله موارد بررسی شده است. هدف از این تجزیه و تحلیل، شناسایی مقالات با کیفیت بالاتر یا تأثیر بیشتر بود. در این رابطه، ۱۰۹۸ سند علمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از ۱۰۹۸ سند، بیشترین اسناد منتشر شده مربوط به بازه سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ اختصاص داشت و یافته‌ها نشان داده، مجله مدیریت پرستاری، مجله پرستاری بالینی، مجله پرستاری حرفه‌ای و مجله آموزش پرستاری، مجلاتی هستند که اکثر پژوهشگران مقالات خود را در مورد مفهوم رهبری در حوزه پرستاری، در آن منتشر نموده‌اند.

از بررسی ۱۰۹۸ سند می‌توان دریافت که پژوهشگران ایالات متحده در چاپ مقالات با کیفیت بالا در رتبه اول قرار دارند. سپس پژوهشگران کشورهای انگلستان، استرالیا، چین، آفریقای جنوبی، کانادا، ترکیه و هلند در رتبه‌های بعدی قرار دارند (نمودار ۱).

روند بعدی مطالعه مربوط به شناسایی دانشگاه‌هایی بود که در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری، بیشترین مقالات را منتشر نموده بودند. از مجموع ۱۱۷ دانشگاه مورد مطالعه، دانشگاه لندن، دانشگاه میشیگان، دانشگاه هاروارد، دانشگاه واشنگتن و کالج کینک اس لندن به ترتیب بیشترین مقالات مفهوم رهبری در حوزه پرستاری منتشر نموده‌اند (نمودار ۲).

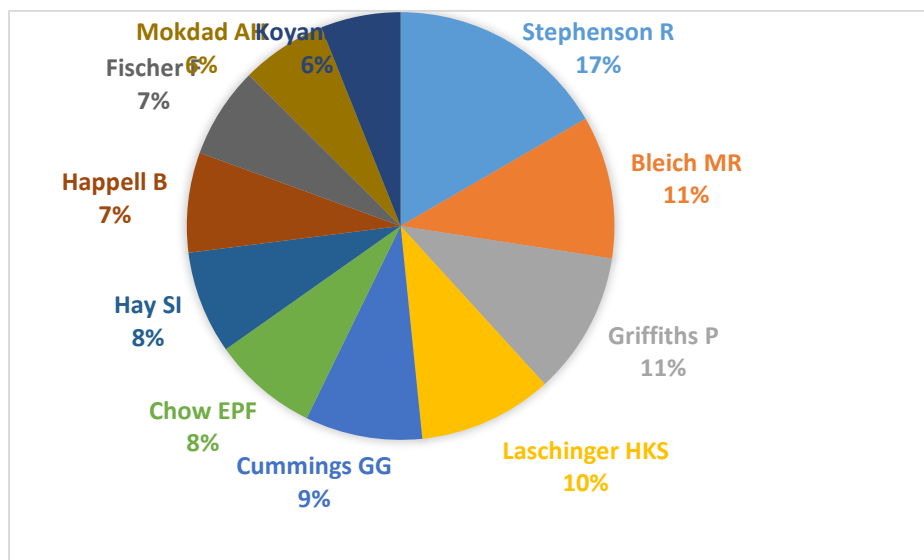

نمودار ۱. کشورهای دارای بالاترین میزان استناد در حوزه مورد بررسی

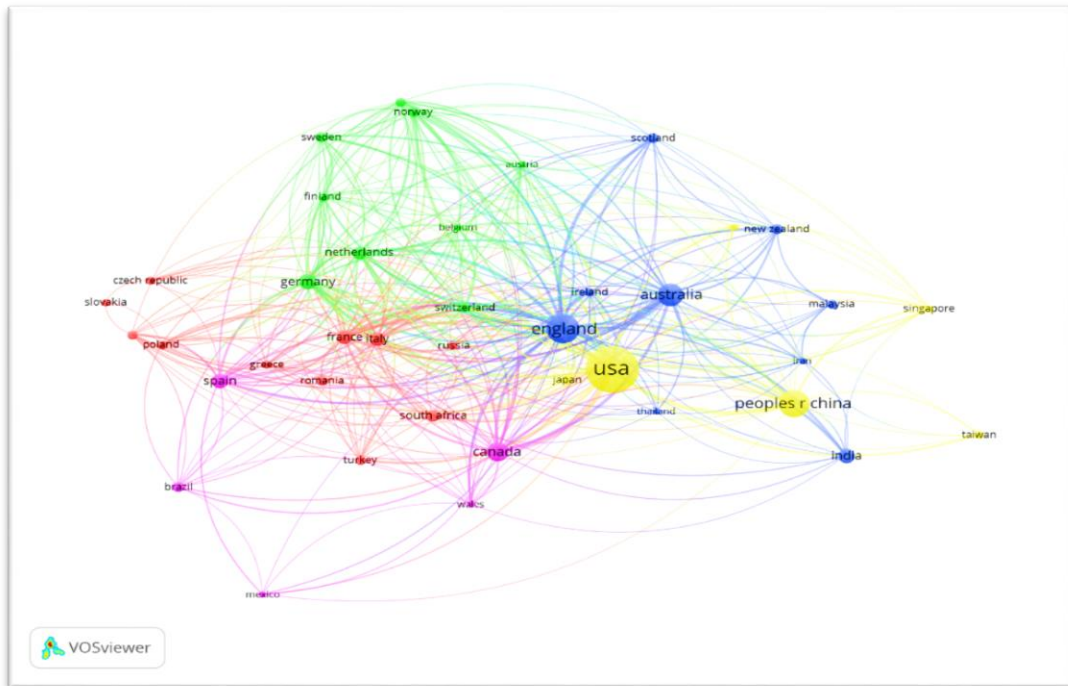
نمودار ۲. دانشگاه‌ها با بیشترین مقاله در حوزه مورد بررسی

روند بعدی مطالعه، به برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشرشده در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری اختصاص داشت. در این خصوص در مجموعه داده‌های Web of Science از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ استفسون با ۲۶ مقاله، بلیچ ام آر با ۱۵ و گریفیث پی با ۱۴ مقاله جزو برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشر شده هستند (نمودار ۳).

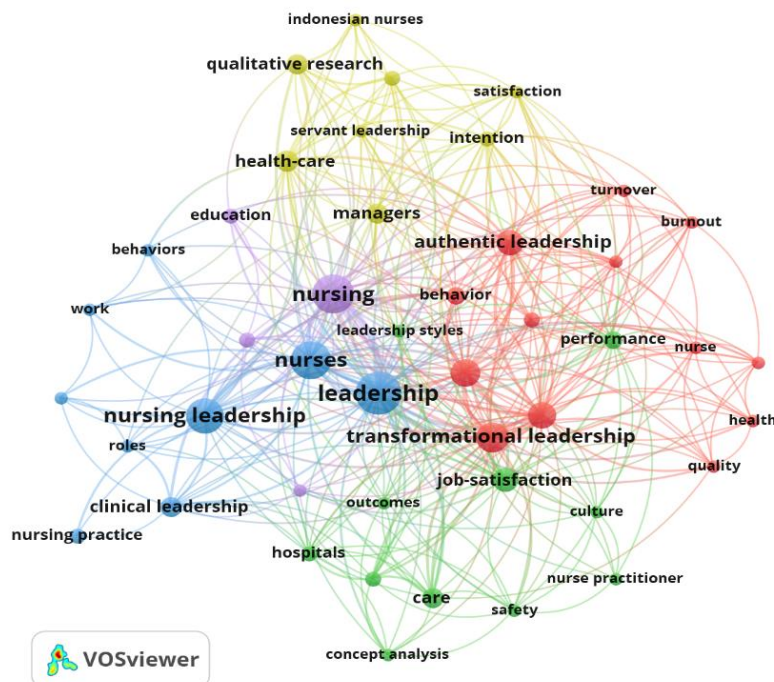
نمودار ۳. برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشرشده در حوزه مورد بررسی

همکاری در بین بیش از ۳۰ کشور برتر در نمودار ۴ نشان داده شده است که در این بین، پژوهشگران کشور ایالات متحده با ۸۹ استناد با پژوهشگران کشورهای چین، انگلستان و استرالیا بیشترین همکاری را در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری داشته‌اند. پژوهشگران انگلستان نیز، رتبه دوم پژوهشگران فعال را در در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری به خود اختصاص داده‌اند. شایان ذکر است، پژوهشگران انگلستان همکاری قوی‌تری با پژوهشگران استرالیایی داشته‌اند. شدت همکاری‌ها (بر اساس ضخامت خطوط ارتباطی میان کشورها) بر اساس میزان استنادها بوده است.

نمودار ۴. شبکه هم‌تالیفی منابع علمی پژوهشگران در بین ۳۰ کشور برتر جهان در حوزه مورد بررسی

به منظور تفکیک کلمات کلیدی که با مفهوم رهبری در حوزه پرستاری ارتباط داشته‌اند، کلمات کلیدی موجود در عنوان و چکیده مقالات مرتبط با مفهوم رهبری در نشریات مختلف، با استفاده از برنامه VOSviewer استخراج شد. طبق نمودار ۵ با توجه به اینکه، پرکاربردترین کلمات کلیدی با دایره‌های بزرگ‌تر و کم‌کاربردترین کلمات با دایره‌های کوچک‌تر نشان داده شده است. بر این اساس، پرکاربردترین کلمات کلیدی پژوهشگران به ترتیب: کلمات رهبری پرستاری، رهبری، پرستاری، رهبری تحول‌آفرین، رهبری معتبر، مراقبت‌های بهداشتی، پرستاران، پژوهش کیفی، رضایت شغلی، بیمارستان، آموزش، مدیریت، مشارکت بوده است.

نمودار ۵. شبکه هم‌رخدادی کلمات کلیدی پرتکرار پژوهشگران

با نگاهی کلی به پرکاربردترین کلمات کلیدی استفاده شده به وسیله پژوهشگران، ۵ سپهر معنایی از جمله؛ رهبری، رهبری تحول آفرین، پرستاری، رضایت شغلی پرستاران، راه کارهای بهبود مراقبت‌های بهداشتی به شرح ذیل قابل مفهوم پردازی است:

مطالعات مرتبط با رهبری به رنگ آبی با کلمات کلیدی همچون؛ رهبری، رهبری پرستاری، رهبری بالینی، پرستاران، تمرین پرستاری، رفتار کردن، عمل کردن مشخص می‌شود. مطالعات مرتبط با رهبری تحول آفرین به رنگ قرمز با کلمات کلیدی همچون؛ رهبری اصیل، پرستاری، اثربخشی و کارایی، کیفیت، طرز رفتار، سلامتی، فرسودگی شغلی مشخص می‌شود. مطالعات مرتبط با پرستاری به رنگ بنفش با کلمات کلیدی همچون؛ آموزش، توانایی، مدل‌های مدیریتی، مراقبت‌های اولیه، آموزش مداخله‌ای، راهبردهای یادگیری، پیاده‌سازی و تمرین، مدیریت کیفیت، مراقبت بعد از عمل مشخص می‌شود. مطالعات مرتبط با رضایت شغلی پرستاران به رنگ سبز با کلمات کلیدی همچون؛ شرایط کاری بیمارستان، ایجاد فرصت‌های شغلی، حجم کار و میزان استرس، توجه و احترام متقابل، ارتباط با مدیران و سرپرستاران پرستاری، مزایا و پاداش مالی مشخص می‌شود. مطالعات مرتبط با راه کارهای بهبود مراقبت‌های بهداشتی به رنگ زرد با کلمات کلیدی همچون؛ مشارکت جامعه و آموزش بهداشت، آموزش مراقبت‌های پیشگیرانه، توجه به زیرساخت‌های بهداشت، توجه به کیفیت خدمات، استفاده از کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی مشخص می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

نقشه علمی بیانگر ساختار علمی یا مفهومی یک حوزه تخصصی است که برای مصور کردن نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اسناد منتشر شده یک حوزه علمی از زوایای مختلف و ترسیم یک نگرش کلی حوزه با هدف کشف لایه‌های پنهانی استفاده می‌شود (۲۱). هدف اصلی این نوشتار تجزیه و تحلیل علم‌سنجی پژوهش‌ها پیرامون مفهوم رهبری در حوزه پرستاری بوده است. به دنبال این هدف، روند پژوهش‌ها در زمینه مفهوم رهبری در طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰، تعداد مقالات منتشر شده و ویژگی‌های توصیفی، استنادی و رتبه‌ای که در آن قرار دارند بررسی گردید. همچنین کشورها، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مجلات پژوهشی، پژوهشگران و همکاری بین دانش پژوهان در سراسر جهان و موضوعات مؤثر پژوهشی و رشد آنها مورد بررسی قرار گرفت. پس از انجام یک فرآیند پژوهش جامع در پایگاه داده وب‌آوسانینس و پالایش نتایج، ۱۰۹۸ مقاله که توسط پژوهشگران در زمینه رهبری منتشر شده بود، نتایج نشان داد که تعداد مقالات منتشر شده در زمینه رهبری از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ به میزان زیادی افزایش یافته است که این موضوع به دلیل علاقه و احساس ضرورت پژوهش در حوزه مذکور از سوی پژوهشگران و اهمیت بیش از پیش موضوع رهبری در سیستم‌های بهداشتی دنیا دانست. با توجه به اینکه پژوهش ستاری و همکاران (۱۵) نیز روند افزایشی مطالعات حوزه رهبری را نشان می‌دهد، از این رو می‌توان گفت، نتایج این بخش از پژوهش با نتایج پژوهش مذکور همسو بوده است. به نظر می‌رسد، بتوان سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۱۰ را نقطه عطف توجه به مفهوم رهبری در حوزه پرستاری قلمداد نمود. بر اساس نتایج پژوهش، این روند رو به رشد در سال ۲۰۱۹ به اوج خود می‌رسد. در این راستا رشد فزاینده مقالات کامل، اولاً نشانگر اهمیت پژوهش و تولید دانش رهبری در حوزه پرستاری است و ثانیاً مطالعه نتایج پژوهش‌ها در مجلات رهبری، علم اجرائی، مدیریت پرستاری و تحقیق در رهبری را توصیه می‌نماید. امید است این روند نه تنها متوقف نشود، بلکه در همه کشورها پژوهش در حوزه مورد مطالعه به عنوان حوزه تأثیرگذار در بهبود و اصلاح مفهوم رهبری در حوزه پرستاری و سایر مراکز و مؤسسات بهداشتی بیش از پیش مورد توجه واقع شود. این نتیجه با نتایج پژوهش امیری و همکاران (۱۶) و رشیدی و همکاران (۱۷) همسویی دارد.

نتایج بررسی مقالات مورد مطالعه نشان می‌دهد، پژوهشگران ایالات متحده آمریکا با چاپ مقالات با کیفیت بالا در رتبه اول قرار دارند. همچنین نتایج مؤید آن است، بیشترین مقالات مفهوم رهبری در حوزه پرستاری توسط دانشگاه لندن، دانشگاه میشیگان، دانشگاه هاروارد، دانشگاه واشنگتن و کالج کینک اس لندن منتشر شده است. در خصوص نتایج این بخش از پژوهش به نظر می‌رسد، با استناد به پژوهش Vogel (۱۳)، با توجه به اینکه کشور آمریکا به‌عنوان خاستگاه رهبری در حوزه پرستاری مطرح است، این نتایج دور از ذهن نبوده است؛ اما بر اساس نتایج حاصله، نکته قابل تأمل این است که سایر کشورها از جمله کشورهای آسیایی و به‌ویژه کشور ایران، سهم خود را در رشد و توسعه علم در حوزه رهبری انجام نداده‌اند. به طوری که مطالعات Guzman و همکاران (۵) بیانگر آن است، در کشور ترکیه استقبال از مفهوم رهبری در سطح متوسط بوده است. شاید بتوان یکی از دلایل عدم استقبال از اجزایی شدن مفهوم رهبری در کشورهایی از این دست را، عدم شناخت و آگاهی نسبت به مفهوم و رویکرد رهبری برشمرد. همچنین به نظر می‌رسد، یکی از دلایل مهم مشکلات و ضعف‌های نظام بهداشتی در حوزه پرستاری به‌طور خاص در این کشورها را، می‌توان ناشی از ضعف پژوهش و کم‌رنگ بودن نقش پژوهش در ریشه‌یابی مشکلات، ارائه راهکارها و کاربری آن در حوزه مورد مطالعه بیان کرد. این در حالی است که امیری و همکاران (۱۶)، استقرار و پیاده‌سازی رویکرد رهبری را به عنوان راهکار مؤثر برای پیشبرد اهداف نظام پرستاری مطرح نموده است.

از میان مجلات برتری که اکثر پژوهشگران در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری، مقالات خود را در آن‌ها منتشر کرده‌اند، می‌توان به مجله مدیریت پرستاری، مجله پرستاری بالینی، مجله پرستاری حرفه‌ای و مجله آموزش پرستاری اشاره نمود. همچنین، پرکارترین پژوهشگران در زمینه رهبری در حوزه

پرستاری، استفسون با ۲۶ مقاله، بلیچ ام آر با ۱۵ مقاله و گریفیث پی با ۱۴ مقاله به ترتیب دارای بیشترین مقاله در موضوع مورد مطالعه هستند. نکته قابل توجه و تأمل در خصوص نتایج این بخش از پژوهش آن است که با جستجو در سوابق شغلی و پژوهشی پژوهشگران مذکور، می‌توان دریافت علیرغم اینکه تخصص این افراد در حوزه پزشکی و روانشناسی است؛ اما بر اساس نتایج پژوهش حاضر، به عنوان پژوهشگران با بیشترین مقالات در حوزه رهبری مطرح هستند. شاید بتوان گفت، از یک سو، علاقه و احساس نیاز باعث جذب و فعالیت آن‌ها در حوزه مورد مطالعه بوده است. از سوی دیگر، این می‌تواند به معنای هشدار برای پژوهشگران متخصص در حوزه پرستاری باشد. چراکه عدم فعالیت آن‌ها می‌تواند منجر به ورود افراد غیرمتخصص به حوزه پرستاری شود.

در ارتباط با همکاری پژوهشگران با همکاران پژوهش، پژوهشگران ایالات متحده آمریکا در همکاری با پژوهشگران سایر کشورها در پژوهش‌ها در زمینه مفهوم رهبری در حوزه پرستاری همکاری فعال‌تری داشته‌اند. از آنجا که در پژوهش Vogel و همکاران (۱۳) نیز به همکاری فعال پژوهشگران کشور آمریکا با سایر کشورها اشاره شده است، از این رو می‌توان گفت، نتایج پژوهش در این بخش، با نتایج پژوهش مذکور همسویی دارد. این پژوهشگران همکاری قوی‌تری با پژوهشگران چین، انگلستان و استرالیا نموده‌اند. در خصوص نتایج این بخش شاید بتوان گفت، به استناد پژوهش Guzman و همکاران (۵)، با توجه به شکل‌گیری رهبری در کشورهای آمریکا و سپس انگلستان و رشد آن در این کشورها، طبعاً اهمیت پژوهش و همکاری‌های پژوهشی پژوهشگران کشورهای مذکور دور از ذهن نیست؛ اما در خصوص ضعف تعاملات و ارتباطات علمی سایر کشورها می‌توان گفت، این ضعف مختص حوزه رهبری نیست. به طوری که به زعم Gaviria-Marín و همکاران (۱۴) فقدان همکاری‌های علمی بین‌المللی بین کشورها را می‌توان ناشی از موانع ساختاری (تمرکزگرایی، ضوابط و مقررات دست و پا گیر)، موانع فردی (عدم تسلط به زبان انگلیسی و نبود زبان گفتاری مشترک)، موانع فناورانه (کمبود تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، دسترسی به وبسایت‌ها و امکانات به‌روز)، موانع مالی (کمبود اعتبار و بودجه جهت خرید امکانات و تجهیزات و انجام اقدامات تعاملی با دیگر دانشگاه‌های خارجی)، چالش‌های فرهنگی (ارتباطات فرهنگی و اجتماعی ضعیف با دیگر کشورها، عدم انعطاف در مواجهه با دیگر فرهنگ‌ها) و چالش‌های دانشگاهی (عدم ارتباط مستمر با دانشگاه‌های برتر جهان، برگزاری محدود نشست‌ها و همایش‌های بین‌المللی، مشارکت محدود اساتید و دانشجویان در طرح‌های تحقیقاتی بین‌المللی) برشمرد. از این رو، رفع موانع مذکور جهت تعاملات و همکاری‌های پژوهش با سایر کشورها ضروری است.

خلاصه نتایج بر اساس کلمات کلیدی که در نشریات مختلف منتشر شده است نشان می‌دهد، کلمات از جمله: «رهبری پرستاری»، «رهبری تحول‌آفرین»، «رهبری»، «مراقبت‌های بهداشتی»، «پرستاران»، «رهبری اصیل»، «پژوهش کیفی»، «مشارکت»، «بیمارستان»، «مدیریت»، «آموزش» و «رضایت شغلی» مهم‌ترین کلمات کلیدی نویسندگان بوده است. در خصوص سپهر معنایی کلمات کلیدی مرتبط با پژوهش‌ها در زمینه رهبری در حوزه پرستاری می‌توان دریافت، در میان کلمات مرتبط با مفهوم رهبری در حوزه پرستاری مفاهیم «رهبری»، «رهبری تحول‌آفرین»، «پرستاری»، «رضایت شغلی پرستاران» و «راه‌کارهای بهبود مراقبت‌های بهداشتی» بیشترین کاربرد را داشته‌اند. ارتباط این مفاهیم با مفهوم رهبری می‌تواند به ویژه در حوزه پرستاری معنادار باشد. بر این اساس می‌توان گفت مفهوم رهبری بیشتر با مفاهیم کیفی و ذهنی در ارتباط بوده و از سوی دیگر، ضرورت توجه به مفاهیم کیفی و ذهنی مذکور در ارتباط با مفهوم رهبری بوده است. دلالت این امر برای سیستم‌های بهداشتی می‌تواند توجه بیش از پیش به مفهوم رهبری در حوزه پرستاری و سایر مراکز و مؤسسات بهداشتی باشد. پیشنهاد پژوهشگران به مسئولان حوزه پرستاری به توجه بیش از پیش به مفهوم رهبری و به پژوهشگران بعدی، بررسی سایر مفاهیم کلیدی در رهبری و حوزه پرستاری در فضای داده‌های حاصل از وب‌آساینس با روش ترسیم علم و رخدادهای واژگانی است. همچنین نتایج این پژوهش در حوزه بهداشت به توجه بیشتر مدیران پرستاری به مفهوم رهبری و در نتیجه رهبری پرستاری تأکید دارد. در نهایت نتایج پژوهش به‌روشنی بیانگر آن است، اهمیت بیش از پیش به مفهوم رهبری به عنوان رویکرد جدید در حوزه پرستاری، می‌تواند افق روشنی پیش روی نظام بهداشتی کشور ترسیم و موفقیت آن را رقم زند. در پایان بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای کاربردی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

- بر اساس نتایج پژوهش، با توجه به کم‌رنگ بودن پژوهش در حوزه رهبری در برخی از کشورها به ویژه کشور ایران، انتظار می‌رود، پژوهشگران حوزه نظام پرستاری مسئولیت خود را در راستای بررسی مسائل و مشکلات این حوزه و ارائه راهکارهای مناسب جهت کاهش و رفع مشکلات به خوبی ایفا نمایند.
- با توجه به فقدان همکاری‌های بین فردی و دانشگاهی پژوهشگران ایرانی با سایر کشورها در حوزه مورد مطالعه، ایجاد بستر مناسب ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی از جمله: فرصت‌های مطالعاتی، افزایش گزنت‌های پژوهش، تسهیل و رفع موانع مالی و از این دست برای سفرهای علمی دانشجویان و اساتید، پیشنهاد می‌شود.
- بر اساس نتایج پژوهش در خصوص مفهوم رهبری، به نظر می‌رسد با توجه به فعالیت نزدیک به شش دهه رشته پرستاری در ایران، آن‌گونه که بایسته و شایسته است به حوزه مذکور توجه نشده است؛ بنابراین توجه به مفهوم رهبری به لحاظ کمی و کیفی به عنوان پیش‌نیاز توجه به مفاهیم حوزه پرستاری ضروری است.

- به نظر می‌رسد، انجام پژوهش‌هایی از این دست، می‌تواند تصویر جامعی از وضعیت پژوهش‌های حوزه تخصصی مختلف، در اختیار علاقه‌مندان و پژوهشگران آن حوزه قرار دهد؛ بنابراین در راستای شناسایی ضعف‌ها و شکاف‌های پژوهشی هر حوزه علمی، پژوهش‌های کتاب‌شناختی از این دست توصیه می‌شود.
- و بالاخره استفاده و کاربست نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه رهبری به‌طور عام و مدیریت پرستاری به‌طور خاص به عنوان راهکارهای اصلاحی و ترمیمی رهبری پرستاری به مدیران و دست‌اندرکاران نظام بهداشتی توصیه می‌گردد.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش، مسائل اخلاقی از جمله سرقت ادبی، انتشار یا تسلیم دوگانه و همچنین اصول محرمانگی در ارائه‌ی داده‌های پژوهش به طور کامل رعایت شده است.

تضاد منافع: نویسنده تصریح می‌نماید هیچ‌گونه تضاد منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران که در انجام این پژوهش ما را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

References

1. Speel PH. Knowledge Mapping for Industrial Purposes, 12th Workshop on Knowledge Acquisition Modeling and Management, Alberta; 1999.
2. Wang CC, Sung HY, Chen DZ, Huang MH. Strong ties and weak ties of the knowledge spillover network in the semiconductor industry. *Technol Forecast Soc Chang*. 2017; 118, 114-27.
3. Koseoglu MA, Rahimi R, Okumus F, Liu J. Bibliometric studies in tourism. *Annals of Tourism Research*. 2016; 61: 180-98.
4. Van Eck N, Waltman L. VOSviewer Manial for VOSviewer version. 6.14 Leiden University. 2020. Available at: <https://www.vosviewer.com>.
5. Guzman VE, Muschard B, Gerolamo M, Kohl H, Rozenfeld H. Characteristics and Skills of Leadership in the Context of Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*. 2020; 43: 543-50.
6. Rozenfeld I, Yemini M, Engel LC. Walking between the raindrops: the role of religion in globalised schooling. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. 2021; 42(5): 780-95.
7. Pan Y, Weng R, Xu N, Chan KC. The role of corporate philanthropy in family firm succession: A social outreach perspective. *Journal of Banking & Finance*. 2018; 88: 423-41.
8. Katsaros KK, Tsirikas AN, Kosta GC. The impact of leadership on firm financial performance: the mediating role of employees' readiness to change. *Leadership & Organization Development Journal*. 2020; 41(3): 333-47.
9. Hallinger P, Hosseingholizadeh R. Exploring instructional leadership in Iran: A mixed methods study of high-and low-performing principals. *Educational Management Administration & Leadership*. 2020; 48(4): 595-616.
10. Kaveh J, Ruzbeh AM, Ahmadi S. Assessing correlation between leadership styles of nurse managers and nurses' intention to stay. *Journal of Nursing and Midwifery Quarterly*. 2011; 21(75): 1-7. Available at: <https://www.sid.ir/paper/108111/en> [In Persian]
11. Khoshkesht S, Yaghoobzadeh A, Dehghan nayeri N. Investigating the relationship between leadership style of nursing department managers and work engagement in faculty members of Iranian universities of medical sciences. *Journal of Medical Education and Development*. 2021; 16(2): 81-93. Available at: <https://jmed.ssu.ac.ir/article-1-1192-en.html> [In Persian]
12. Willers L. Global nursing management, avoiding conflicts of interest. *Nursing Administration Quarterly*. 2004; 28(1): 44-50.
13. Vogel B, Reichard RJ, Sasa, Batistič S, Černe M. A bibliometric review of the leadership development field: How we got here, where we are, and where we are headed. *The Leadership Quarterly*. 2021; 32(5): 101381.
14. Gaviria-Marin M, Merigó JM, Baier-Fuentes H. Knowledge management: A global examination based on bibliometric analysis. *Technological Forecasting and Social Change*. 2019; 140: 194-220.
15. Satari A, Khodabandehlou R, Lashgari M. Studying the process of research in management with emphasis on the concept of leadership and its implications in management and educational leadership: Abibliographic analysis. *Journal of Management and Planning in Educational Systems*. 2021; 13(2): 121-48. Available at: https://mpes.sbu.ac.ir/article_98508.html?lang=en [In Persian]
16. Amiri MR, Khasseh AA, Sadeghi A, Masoumi L. Iran's nursing research in Web of Science from 2000 to 2016: Scientometrics study. *J Mod Med Info Sci*. 2017; 3(2): 26-34. Available at: <http://jmis.hums.ac.ir/article-1-131-en.html> [In Persian]
17. Rashidi A, Molavi M. Citation Analysis of Iranian Nursing Scientific Productivity Indexed In Web of Knowledge and Scopus. *The J Urmia Nurs Midwifery Fac*. 2018; 15(10): 733-42. Available at: <http://unmf.umsu.ac.ir/article-1-3350-fa.pdf> [In Persian]

18. Huang Y, Zhu D, Lv Q, Porter AL, Robinson DKR, Wang X. Early insights on the emerging sources citation index (ESCI): an overlay map-based bibliometric study. *Scientometrics*. 2017; 111(3): 2041-57.
19. Sharifi, A. (2021). Urban sustainability assessment: An overview and bibliometric analysis, *Journal of the Ecological Indicators*, 121, 107102, <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.107102>.
20. Blažun Vošner H, Kokol P, Bobek S, Železnik D, Završnik J. A Bibliometric Retrospective of the Journal *Computers in Human Behavior* (1991-2015). *Computers in Human Behavior*. 2016; 65: 46-58.
21. Hu J, Zhang Y. Research patterns and trends of Recommendation System in China using co-word analysis. *Information Processing & Management*. 2015; 51(4): 329-39.